

DÜNYA BARIŞININ SAĞLANMASINDA DİN TEMSİLCİLERİNE DÜŞEN SORUMLULUK

Mehmet AYDIN*

Bugün dünya nüfusunun sekiz milyara yaklaştığı tahmin edilmektedir. Bu demografik dağılımın sosyolojik yönden iki önemli belirleyici özelliği vardır: Bunlardan birincisi, etnik aidiyet, diğeri dinî aidiyettir. Dünya üzerinde bulunan insanların belirleyici özelliği bu iki sosyolojik karakter yapısıyla dikkat çekerken; dinî aidiyetin bölgesel ve etnik yönden daha bir dikkat çekici olduğu görülmektedir. Çünkü etnik köken, çoğu zaman dinî aidiyetin manevî atmosferi içinde erimekte ve ön plana çıkmaktadır. Bugün dünyadaki demografik duruma göre, dinlerin dağılımını ele almak bir anlamda dünya barışının temininde bu din mensuplarının oynadığı rolü de belirtmek anlamına gelmektedir. Dünya nüfusunun yarısına yakını Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahudiler ve bunlardan kaynaklanan yeni dinî cereyan mensupları oluşturmaktadır. Dünya nüfusunun diğeri yarısını da Hind kökenli dinler olan Hinduizm, Budizm, Sikhler ve Jainistlerle, Çin kökenli dinler olan Konfüçyanizm ve Taoizm teşkil etmektedir. Dünyadaki bu dinî dağılım, dünya nüfusunun, çok azı müstesna, bir dinî aidiyete mensup olduğunu göstermektedir.

Dünyadaki bu dinî aidiyeti coğrafi olarak dünya haritası üzerinde yerleştirmeye çalıştığımız zaman, karşımıza şöyle bir manzara çıkmaktadır: Avrupa kıtası, büyük çoğunlukla Hıristiyanlarla meskûn iken, Afrika büyük oranda Müslümanlarla dolu, Asya Müslümanlar, Budistler, Hinduistler, Şintoistler ve Konfüçyanistlerle meskûndür. Amerika ve Avustralya genelde Hıristiyan temayüllerin ağırlığı altında bulunmaktadır. Dinlerin dünyadaki dağılımı ile dünya barışı arasında bir ilişkinin olup olmadığını incelediğimizde, dünya barışını tehdit eden birçok faktörle karşı karşıya geliriz. Bunların başında fakirlik, siyasî gerginlikler, ırkçı çatışmalar, dinî çatışmalar ve tabii felaketlerin sonucunda meydana gelen göçlerin sağladığı etnik, dinî ve sosyal gerginlikler gelmektedir.

Görüldüğü gibi dünyamız dinî, etnik, sosyal ve doğal afetlerin sonucunda barışı ve huzuru kaybetmiş ve gerek ferdi ve gerekse sosyal boyutlu birçok problemin içinde boğulmakla karşı karşıya kalmıştır. Dünyamızda sadece dine dayalı gerilimlerin sebep

* Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, maydin@selcuk.edu.tr

olduğu sosyal barışın yok olması bile, tek başına üzerinde durulması gereken ciddi bir problemdir. Bugün, İrlanda'daki Katolik-Protestan çatışması, İslam ülkelerindeki fundamentalist akımların sebep olduğu sosyal ve siyasî gerilim, Hindistan'daki dinî kökenli çatışmalar, Beyrut'ta ve Balkanlar'daki Hıristiyan-Müslüman kavgaları, Filistin'deki Musevî-Müslüman savaşı, ciddi manada dünya barışını tehdit eden unsurlar olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Aslında bütün dinler, barışçıl hedefler göstermekte ve mensuplarını bu barışçıl hudutlar içinde kalmaya zorlamaktadırlar. Bugün dünya nüfusunun hemen hemen yarısını teşkil eden Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, kendi dinlerinin buyruklarına sadık kalmış olsalardı, dünyada barışın teminine son derece önemli bir katkı sağlardı. Çünkü bu üç dinin, Hz. İbrahim'in mirasını taşıması onun Halil (Allah'ın Dostu) isminin bu üç dinde temellendirilmesi, başlı başına dünya barışı için bir ümit kaynağı olmasına yetmektedir. Hz. İbrahim, her üç dinin beslediği çok önemli bir peygamber kaynağıdır. Bunun için Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların Hz. İbrahim'den alacakları çok önemli mesajlar vardır. Zaten bu üç dinde Hz. İbrahim'in temel felsefesi korunmuş ve her üç din mensubu için bu mesajlar, bir hayat felsefesi meydana getirmiştir. Hz. İbrahim'in bu üç dine bıraktığı en temel miras "Tanrı'nın Birliği" her şeyi yaratanın Allah olduğu ve Allah'ın rahmetini ve bereketini bütün insanlıktan esirgemediği konusudur. Her üç din, monoteist çizgide Hz. İbrahim'in bu mirasını devam ettirmektedirler. Yahudilik on emrin birinci maddesi olarak Allah'ın vahdaniyetini temellendirirken, İslamiyet de dinin temeline Allah'ın vahdaniyetini koymaktadır. Hıristiyanlık bir'de üç, üç'te bir sistemiyle monoteist yolda olduğunu iddia ederken yine "Allah'ın Birliği" üzerinde durmaktadır.

Elimize kutsal kitabı geçen ilâhî dinlerin başında Yahudilik gelmektedir. Tora, Talmud ve Kabbala'da şekillenen Yahudilik, zannedildiği kadar bencil ve dışa kapalı bir din olarak görülmez. Yahudilik de dünya barışının temininde ılımlı bir yol izlemektedir. Her ne kadar Dinler Tarihi kitapları, Yahudiliği "Millî Dinler" içinde tasnif etse de, Yahudiliğin millî din boyutunda kaldığını söylemek oldukça zordur. Dünya barışının sağlanmasında Dinlerarası Diyalog çok önemli bir vasıta. Diyalogdan söz edildiği zaman, Yahudiliğin buna ilgi duymadığını söylemekte bir haksızlık olacaktır. Çünkü Yahudi bilginleri, Tora'yı yorumlarken, Nuhî'lerinde Allah yanında kurtuluşa erebileceklerini ifade etmişlerdir. Buna göre Hz. Nuh'un yedi kanunu olan, putlara tapmamak, Tanrı'ya küfretmemek, adam öldürmemek, hırsızlık yapmamak, zinadan kaçınmak, canlı hayvanlardan et koparıp yememek, adil ve dürüst olmak gibi hususlara iman eden, Yahudilerin dışındaki din mensuplarının, dünya ve ahirette kurtuluşa ereceklerine inanan Yahudilerin, dinler arası gerilimlere giden yolları kapadıkları görülmektedir. Bugün dünya Yahudiliğinin içindeki çok değişik akım ve cereyanlara rağmen, genel Yahudi felsefesinin bu doğrultuda kendini gösterdiğini görmek, dünya barışı için ümit verici bir durum arz etmektedir. Yine Yahudilikte, insana verilen önem, insanın saygınlığı açısından ve dünya barışı açısından dikkat çekicidir. Tora'da "Allah'a benzeyen insanın" yaratılışından bahsedilmektedir.¹ Burada insanın, Allah şeklinde yaratıldığı ve ona bunun bir imtiyaz olarak verildiği ifade edilmektedir.² Değişik Tora tefsirlerinde bu cümlelerin çok farklı yorumları yapılmıştır. Bunlara göre, insanın Tanrı'ya benzemesi, yaratılıştan itibaren insanın özel boyutta olduğunu ve yaratıcının işareti

¹ Tekvin: 1/26.

² Tekvin: V/1.

olan eşsiz zekâ yeteneğiyle Tora'nın daimî bir harikası olma özelliğini yansıtmaktadır.³ Aynı şekilde Yahudiliğin "insan öldürme" eylemini yasaklaması,⁴ yine insan hayatına duyduğu saygının bir ifadesidir. Bugün dinler adına yapılan terörizmin insan hayatına yönelik bütün eylemlerini Yahudilik hiçbir zaman tasvip etmemiştir. Bu açıdan, Filistin'deki "masum insanların katli" ne Yahudiliğin ne de İslamiyet'in caiz gördüğü bir eylem tipi değildir. Bu olsa olsa, siyasal gözü dönmüşlüğü ve fanatizmin sonucunda olmaktadır. Bunun sebebi cehalettir. Diğer yandan sosyal dayanışmaya da Yahudilik çok önem vermektedir. Tora'da elliden fazla yerde garip kelimesi kullanılmış ve garibe karşı iyi davranmak emredilmiştir.⁵ Böylece Hz. İbrahim'e dayanan bir din olarak Yahudilik ve Yahudiler, dünya barışına giden yolda kendilerine düşen görevi yapabilirler. Dinleri hiçbir zaman, Yahudileri barıştan uzak tutmamaktadır.

İbrahimî dinlerden Hıristiyanlığa, dünya barışı açısından yaklaştığımız zaman çok daha farklı bir durumla karşı karşıya kalmaktayız. Hıristiyanlığın temel doktrinel kaynakları olan İncillerde ve yeni Ahit'teki mektuplarda, diğer insanlara karşı Hıristiyanlığın kapalı olmadığını, bilâkis herkese açık olduğunu görüyoruz. Hıristiyanlığın diğer din mensuplarına karşı sadece misyonerlik ruhu içinde yaklaştığını söylemek doğru değildir. Hıristiyanlık, yapısal olarak da barışçıl bir dindir. Nitekim İsa, bu konuda şunları söylemektedir: "Kötüye karşı koyma ve senin sağ yanağına kim vurursa ona ötekini de çevir ve gömleğini isteyene abanı de ver"⁶ diyerek barış önerisinde bulunmaktadır. İsa, dünya barışı için son derece önemli tavsiyelerde bulunmuş ve şöyle demiştir: "Düşmanlarınızı sevin. Size zulmedenler için dua edin."⁷ Hıristiyanlığın sosyal barışın temini için koyduğu temel prensiplerden birisi de "komşuyu sevme" prensibidir.⁸ Yahudilikteki garibe karşı sergilenen tavırla, on emrin, dokuz ve onuncu emirlerinde "Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin, komşunun evine, karısına, erkek veya kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin."⁹ emirleri, sosyal barışın temini için müşterek anahtarlar olarak kabul edilebilir.

İslam'da da komşuya iyilik yapmak¹⁰ ve Müslüman'ın, Müslüman'a eliyle ve diliyle zarar vermemesi gerektiği¹¹ hususu ısrarla dile getirilmiştir. Böylece, dünya nüfusunun yarısını oluşturan üç dinin mensupları kardeşliği, kardeş sevgisini mesajlarının temel felsefesi yapmaları gerekir. Kuran-ı Kerim'de "Kötülükleri iyilikle giderin"¹² emri verilirken, müminler de "Gayz ve kinlerini yutarlar ve insanları affederler"¹³ şeklinde vasıflandırılmaktadır. İslam sûfleri bu felsefeyi doruk noktaya çıkarmışlardır. Mesela Sûfî b. İmâd şöyle der: "Kemâle eren, düşmanlarına iyilik etmeli, çünkü onlar, ne yaptıklarını bilmezler. Böylelikle o, Tanrı'nın sıfatlarıyla donatılır. Çünkü Allah, kendini tanımayan düşmanlarına bile her zaman iyilikte bulunur."¹⁴ Yahudilerden Chassidimler

³ W. Guuther, Plaut, The Torah A Modern Commentary, New York, 1981, s. 28.

⁴ Çıkış: XX/13.

⁵ Levililer: XIX/13; XVIII/34.

⁶ Matta: V/39-40; Luka: VI/29.

⁷ Matta: V/44-45-46.

⁸ Matta: V/18-19-43; Markos XII/31.

⁹ Çıkış: XX/16-17.

¹⁰ Buhârî, Edeb, 123.

¹¹ Buhârî, İman, 4, 5.

¹² Mü'minûn: 96.

¹³ Al-i İmran: 134.

¹⁴ Tor Andrea, Die Person Mohammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde Uppsala, 1918, s. 223.

de (donuk öğretiyeye karşı dinamik bir dindarlığı savunanlar), şöyle bir talepte bulunurlar: "Kötü ve zor anlarda dindar olan kişi, kötülüğe kötülükle mukabele etmemeli, bilâkis ona kin besleyenleri ve zulmedenleri affetmelidir. Hem günahkârları da sevmelidir. Dindar kişi, Tanrı nazarında günahkâr kişinin kendisi kadar değer sahibi olduğunu, kendine devamlı söylemelidir. Tanrı'nın sevdiği kişiye nasıl olurda nefret beslenebilir."¹⁵ Bu Yahudi sözleriyle, İsa'nın "Dağdaki Vaazı"ndaki sözleri arasında ciddi şekilde benzerlik dikkat çekicidir. İsa, dağdaki vaazda Hıristiyanlara barışın anahtarları olan açgözlü olmamayı, yumuşak olmayı, merhametli olmayı, barışı sağlamayı, tavsiye etmektedir.¹⁶ İlahî dinlerde, Tanrı'nın her şeyi kaplayan merhametinin kulları tarafından da icra edilmesi, önemli bir taleptir. Hatta bu düşünce, birçok dindeki güçlü bir beraberlik bilincini ortaya koymaktadır. Friedrich Heiler (1892-1967), batı medeniyetini, Yunan ve Helenistik etiğe, İsrail peygamberliğine ve bundan doğan Hıristiyanlığa borçlu oldukları konusunun üstünde ısrarla durur.¹⁷

Dünya nüfusunun yarısını oluşturan ilâhî dinler, dünya barışı için bu muhteşem temelleri atarken, bu din mensuplarının bu mesajlara kulak vermesi, gerekmektedir. Tarihte yaptıkları yanlışların bugün de devam ettirilmesi, dünya barışı için gerçek bir tehdit oluşturacaktır. Bunun için ilâhî din temsilcilerinin, kendi dinlerinin dünya barışı için ortaya koyduğu temel prensipleri, uygulama alanına koymalıdır ve dünya barışı için çaba sarf etmelidirler. Bu açıdan Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam ve Zerdüştlük çok ciddi bir ittifak oluşturmaktadır. Bütün bu dinler, ortaya koydukları monoteist ve ahlâkî değer yargılarıyla insanlığa barış, huzur ve işbirliği sunmaktadırlar. Bu din mensupları kendi dinlerinin bu evrensel mesajına kulak verip, onları uygulama alanına koydukları gün, dünya barışı büyük ölçüde gerçekleşecektir.

Dünya nüfusunun öbür yarısını teşkil eden Hind ve Çin kökenli dinlere "dünya barışı" açısından baktığımızda da çok ilginç mesajlarla karşı karşıya geliriz. Bugün yarım milyon mensubu olan Budizm, insanlar arasındaki ilişkide tevazuu öne çıkaran ve kalp huzurunu elde etmek için "arzuyu" öldüren bir dinî propaganda sistemine sahiptir. Mistik boyutlu ve dünya ile ilişkisi olmayan bir din olarak Budizm'in, mensuplarına kanaati, dünyadan kaçışı, hırs ve kaptislerini yok etmelerini tavsiye ederken, aslında bir tevazu ve barış ortamı meydana getirdiğini söyleyebiliriz. Budizm'de sevgi ve merhamet yan yana bulunmaktadır. Sevginin sınırsızlığı, sevgi, acıma ve sevinç meditasyonu hakkındaki şu formülde çok güzel şekilde ifadesini bulmaktadır: "Tefekkür eden keşiş, kalbini dolduran sevginin kuvvetini, semanın bir bölgesinin üzerine salar. Aynı şekilde ikinci, üçüncü ve dördüncü semaya doğru yukarıya ve aşağıya, enine ve her yöne kalbini dolduran engin, sınırsız, büyük kin ve kötülükten arınmış sevgisinin kuvvetini bütün dünyanın üzerine salar."¹⁸ Mahayana Budizm'de ise sevgi, bütün varlıklara yönelik bir hizmet anlayışına bürünmektedir. Bu hizmet anlayışını şu sözler açık şekilde göstermektedir: "Suyun elemanları, nasıl bütün çimlerin, çalılırların ve bitkilerin büyümelerini sağlarsa, aynı şekilde Buda'nın müridi de, bütün varlıkları tasdikî sayesinde tomurcuklanır. O, bütün varlıkların berrak özelliklerinin büyümelerini

¹⁵ Paul Levertoff, Die Religioese Denkweise der Chasidim Nach den Quellen dargestellt, Leipzig, 1918, s. 89.

¹⁶ Matta: V/1-11.

¹⁷ Heiler, "Die Bedeutung der Religione für die Entwicklung des Menschheits-und Friedensgedankens" Ökumenische Eiuheit II, Nr. 1, s. 1-29.

¹⁸ Digha-Nikaya XIII: 76 Vd. Heiler, Buddhistische Versenkung, s. 24.

ve gelişmelerini sağlar.”¹⁹ Bir Budist keşişin ana görevi, başkalarının elemelerini bertaraf etmektir. Bunu da onların elemelerinin yerine geçecek olan kendi elemeleriyle takas yaparak yapar. O şöyle düşünür: “Ben bütün elemelerin yükünü kabulleniyorum. Bütün varlıkların kurtuluşu benim adağımdır. Ben bütün varlıkların elemelerinin toplamını üzerime almalıyım... Ben iyinin köklerini kemale götürmeliyim ki, bütün varlıklar sonsuz mutluluğa, ersinler.”²⁰ Sosyal barışın temininde Budizm’in işlediği “Düşmanların bile sevilmesi” konusu, Hıristiyanlığa özgü bir felsefe değildir. Bu felsefe hem Hind hem de Çin felsefesinin üzerinde önemle durduğu bir konudur. Hakîm Lao-Tse, “Düşmanlığa iyilikle mukabelede bulunmayı”²¹ tavsiye eder. Li-Ki de “Kine iyilikle mukabelede bulunulması sayesinde kişi, insanlığı kendi şahsına alıştırır.”²² der. Hinduizm’in kutsal metinlerinden olan Mahabharata’da ise şunları okuyoruz: “Bir düşmana bile eve geldiği zaman münasip misafirperverlik gösterilmelidir. Bir ağaç, onu kesmeye gelenlerden bile gölgesini esirgemez.”²³

İnsanlar arası ilişkilerde Budist kesişlerine uygulamaları gereken prensipleri Buda şöyle açıklamaktadır: “Eğer, keşiş, eşkıya veya katil olsanız ve çift dişli bir testereyle birinin uzvunu diğerinin peşinden kopartsanız ruhunuz kin ile dolmuşsa, işte bu sebeple böyle olan hiçbir kişi benim dinimin mensubu olamaz.” Aynı şekilde Buda şöyle devam eder: “Ruhunuz heyecanlandırılmamalı-kötü söz sarf etmeyin-lütufkâr ve merhametli olalım- iyimser olalım- kindar olmayalım-insanlara iyimser ruh ile nüfuz edelim-sınırsız, geniş, ölçülemez düşmanlıktan ve kindarlıktan uzak bir ruh ile yaklaşalım.”²⁴ Buda’nın sadık bir müridi olan Kral Aşhoka, (M.Ö. 273-232 Saltanat Dönemi), iki bin yıl önce hükümlerinin barışa açılan penceresinden şunları söylemiştir: “Yabancı dine saygı gösteren, kendi dinine saygı göstermiş olur ve yabancı dini kötüleyen de kendi dinine zarar vermiş olur.”²⁵ Aynı şekilde Kuran-ı Kerim’de de “Müşriklerin Allah’tan başka taptıkları putlara sövmeyin ki, cehaletle haddi aşarak Allah’a sövme-sinler”²⁶ buyrulmaktadır. Gerek Kuran-ı Kerim’in ve gerekse Aşhoka’nın, karşı dinlere saygıyı tavsiye etmesi, din adına yapılan ve yapılacak kavgaların önüne geçilmesi hedefini gütmektedir. Bu ayete göre başkasının kutsal alanına müdahale edenin, kendi kutsal alanına müdahale olunmaktadır. Bu ise, barış değil; kavganın devamıdır. Halbuki hiçbir din, kavgayı istememekte ve toplumsal barışın gerçekleşmesi için çaba sarf etmektedir.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalar doğrultusunda şu sonuca rahat bir şekilde varabiliriz: Dünyadaki mevcut dinler, teorik planda dünya barışının temini için gereken malzemeyi vermektedirler. Yahudilikten, Şintoizm’e kadar bütün dinlerde bunu görmek mümkündür. Dünya dinleri, barışın ve huzurun temellerini atacak prensipleri sundukları halde, niçin dünya barışının temininde dinler ve onların temsilcileri gerekli

¹⁹ Kasyapa-Parivarta, Wintemitz, der Mahayana-Buddhismus Religionsgeschichtliches, Lesebuch, Tubingen, 1930, s. 36.

²⁰ Vajradhvaja-Sutra in Siksha-Samucaya 280 vd; Wirternitz, Mahayana-Buddhismus, s. 34.

²¹ Tao-Teh-King, s. 63.

²² Li-Ki, 29/12; Krş: R. Wilham, Kungfutse Gespreach (Jena, 1921) s. 164.

²³ Mahabharata 12, 5528.

²⁴ Majjhima-Nikaya 21, K. E. Neumann, Die Reden Gotama Budelhos aus der Mittleren Sammlung I, München, 1921, s. 352.

²⁵ Friedrich Heiler, Dinlerin İşbirliğinin Yol Açısı Olarak Dinler Tarihi, Dinler Tarihinde Metodoloji Denemeleri, türk. Çev. M. Aydın, M. Şahin, M. Soyhun, Konya, 2003, s. 140.

²⁶ En’am: 108.

rolü üstlenemiyorlar? İşte asıl problem, bu sorunun cevabında yatmaktadır. Şunu burada hemen belirtelim ki insanlar, aidiyet hissettikleri dinleri yeterince bilmemektedirler. Ne kendi dinlerini, ne de yabancı dinleri bilmeyen insanlar, dinî duygularla değil; pragmatik ve çıkar duygularıyla hareket etmektedirler. Bu konu da dinî kurumlara ve dinî liderlere çok önemli görevler düşmektedir. Bu açıdan onların da görevlerini tam olarak yaptıkları söylenemez. Halbuki düşmanlık yerine, işbirliği, dayanışma ve barışın temini için dinî liderlere çok önemli görevler düşmektedir. Siyasî, iktisadî ve etnik baskılara rağmen hakikatleri söyleyebilen dinî liderlerin, dünya barışının temininde payları büyük olacaktır. Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet, Hind ve Çin kökenli dinlerin temel kutsal kitaplarına göre, din adına yapılacak bütün zulümler yasaklanmıştır. Bu dinlerin hiçbiri, dinî terörizme izin vermez. Hepsinin temel felsefesi, insana saygı ve hayata saygı üzerine dayanmaktadır. Bunun için geliniz, hepimiz önce kendi dindaşlarımızı, sonra da diğer dinlerin mensuplarını bu alanda eğitelim. Dinlerin engin toleransını, hoşgörüsünü ve birlikteliğini bütün dünyaya yayalım. Belki o zaman bütün insanlığın beklediği sosyal barış gerçekleşir ve insanlık, çokluk içinde birlikte yaşama idealine ve huzuruna ulaşır.

Böyle bir dünyanın inşasında her dinin liderlerine ve mensuplarına düşen görev, barış ve huzur dolu dinlerinin mesajlarını, bütün insanlığa öğretmeleri ve bu uğurda gereken çabayı sürdürmeleridir.♦